

แนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง ของนักเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

The development of network system for teacher-librarians to develop self-directed learning of student in Nakhon Si Thammarat

วิเชียร มั่นแหล่ *

Wichian Manlae

บทคัดย่อ

ในการทำวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของครูบรรณารักษ์กับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2) เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับการพัฒนานักเรียนให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลคือ ครูบรรณารักษ์ 20 คน ผู้บริหารโรงเรียน 20 คน ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 4 คน นักเรียน 12 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทของครูบรรณารักษ์กับการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนนั้น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1 เขต 2 เขต 3 และเขต 4 มีนโยบายและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองตามนโยบายรัฐบาล มีกิจกรรมส่งเสริมที่หลากหลาย เทคโนโลยีที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองยังไม่มีความพร้อม บทบาทของห้องสมุดกับการส่งเสริมการอ่าน/การเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่จัดกิจกรรมโดยบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ส่วนปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ในโรงเรียนยังพบมากเนื่องจากยังมีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก บรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ห้องสมุดจบไม่ตรงสาขา และงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ 2) การพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น จำเป็นต้องมีแนวทางการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมโรงเรียนทุกระดับ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ คือ โครงสร้างของเครือข่าย วัตถุประสงค์ของเครือข่าย บทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย กิจกรรมของเครือข่าย ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากเครือข่าย และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

คำสำคัญ : เครือข่ายครูบรรณารักษ์ การเรียนรู้ด้วยตนเอง

* อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Abstract

The purpose of this research were 1) to study the context of teacher-librarians and thier self-directed learning promotion to the students in Nakhon Si thammarat province and 2) to develop the teacher-librarians network in Nakhon Si thammarat province for the student development on self-directed learning. The research methodology wase quanlitative that the information given from 20 teachers and librarian, 20 school administrators, 4 administrators of Nakhon Srithammarat Primary Educational Service Area Office and 12 students by interview and focus group method. Research findings revealed that 1) the context of librarian teachers with thier promotion for student learning that shown the schools in Nakhon Si thammarat Primary Educational Service Area Office 1, 2, 3 and 4 have the policy, guidelines of self-learning facilitate based on the goevernment policy and various activities to support self-learning. The support technology for self-learning is not readiness. The role of libraries in promoting reading / self-study to be independent that schools organized by librarian or library staff. The problems and difficulties were related to the promotion of learning in the small schools were found that the librarians or library staffs does not graduated in librarian science and support budget were not enough. 2) The librarians teachers network development for self-learning promotion that requires the participation of all school levels. The developed model consists of six major components: 1) the structure of the network 2) the purpose of the network 3) roles and responsibility of network members 4) network activity 5) the results are caused by the network And 6) factors affecting the success of the network.

Keywords : network system for teachers and librarians, self study system

บทนำ

ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ก่อให้เกิดแนวทางในการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ที่เน้นการจัดการเรียนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ คือเน้นจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและวัยของผู้เรียนโดยเฉพาะในวัยรุ่น ซึ่งโดยธรรมชาติและจิตวิทยาการเรียนรู้แล้วจะเป็นวัยที่มีความสนใจเรียนรู้ด้วยตนเอง ในด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงต้องเน้นการให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนเลือกเวลา และเลือกสถานที่เรียนได้

ตามความต้องการ รวมทั้งจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้สามารถทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และมีนิสัยใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542, 2542)

ทั้งนี้แนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่เมื่อก้าวถึงการเรียนด้วยตนเองแล้วบุคคลโดยทั่วไปมักจะเข้าใจว่าเป็นการเรียนที่ผู้เรียนทำการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตามลำพังโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้สอนและห้องเรียน แต่แท้ที่จริงแล้วการเรียนด้วยตนเองที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนนั้นเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนเป็นผู้วินิจฉัย

ความต้องการในการเรียนของตนเอง ตั้งเป้าหมายในการเรียน แสวงหาความรู้จากแหล่งทรัพยากรการเรียนต่างๆ และประเมินการเรียนด้วยตนเอง โดยอาจได้รับหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นก็ได้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรับผิดชอบและเป็นผู้ควบคุมการเรียนของตนเอง ทั้งนี้การเรียนด้วยตนเองนั้นมีแนวคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดทฤษฎีกลุ่มมนุษยนิยมที่มีความเชื่อในเรื่องความเป็นอิสระและความเป็นตัวของตัวเองของมนุษย์ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดี มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง สามารถหาทางเลือกของตนเอง มีศักยภาพและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างไม่มีขีดจำกัดรวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น กลุ่มนักจิตวิทยามนุษยนิยมจึงให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะที่ผู้เรียนเป็นปัจเจกบุคคล มีศักยภาพ และมีความโน้มเอียงที่จะใส่ใจ ใฝ่รู้ ขวนขวายเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถรับผิดชอบพฤติกรรมของตนเอง และถือว่าตนเองเป็นคนที่มีความสามารถเรียนด้วยตนเอง จึงเป็นมาตรฐานการศึกษาที่สถาบันการศึกษาควรจัดให้มีตลอดและควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนทุกคน เพราะเมื่อใดก็ตามที่ผู้เรียนมีใจรักที่จะศึกษา ค้นคว้าจากความต้องการของตนเอง ผู้เรียนก็จะมีการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่องต่อไปโดยไม่ต้องมีใครบอกหรือบังคับ เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตตามเป้าหมายของการศึกษาต่อไป

จากการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนนักเรียน พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือปัญหานักเรียนไม่ผ่านการประเมินผลระหว่างเรียน ปัญหานักเรียนขาดเรียน ป่วย หรือลาทำให้ไม่ได้ทำกิจกรรมหรือไม่ได้เรียนในบางจุดประสงค์จึงไม่ผ่านการประเมินผลระหว่างเรียน ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในทุก ๆ ภาคเรียน แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามที่หลักสูตรกำหนดไว้คือ ครูจะต้องสอนซ่อมเสริมหรือจัดกิจกรรมซ่อมเสริมให้กับผู้เรียนทุกคนที่มีปัญหาการ

ประเมินระหว่างเรียนไม่ผ่านเกณฑ์ ซึ่งในทางปฏิบัติพบว่า ครูและนักเรียนมีข้อจำกัดในการปฏิบัติหลายประการ เช่น มีเวลาว่างไม่เพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรม ครูและนักเรียนมีภาระงานมากไม่สามารถที่จะจัดกิจกรรมสอนเสริมให้มีประสิทธิภาพได้ กอปรกับห้องสมุดทุกประเภทในปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมาก บรรณารักษ์ที่ปฏิบัติงานในห้องสมุดจำเป็นต้องพัฒนาปรับปรุงตนเองให้มีความพร้อมในการทำหน้าที่สร้างเครื่องมือช่วยค้นคว้าแก่ผู้ใช้บริการ การกลั่นกรองข้อมูล จัดหาสิ่งพิมพ์และสารสนเทศตามความต้องการของผู้ใช้ การเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแนะนำการค้นคว้าเมื่อผู้ใช้มีปัญหา พัฒนาทักษะเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเข้าถึงแหล่งความรู้ได้อย่างรวดเร็ว พร้อมทั้งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (นายิกา เดิดขุนทด, 2548, 52)

ผู้วิจัยในฐานะครูบรรณารักษ์ ซึ่งมีบทบาทต่อการสร้างนิสัยรักการอ่าน และการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงเห็นว่าควรเริ่มต้นปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กโดยครอบครัวและโรงเรียนควรส่งเสริมให้มีความร่วมมือระหว่างครูผู้สอน กับครูบรรณารักษ์ ใช้วิธีการเรียนการสอนที่เน้นให้เด็กค้นคว้าหาความรู้ ความเพลิดเพลินจากการอ่าน ขณะเดียวกันครูบรรณารักษ์ก็ควรสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืน ตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียนสามารถค้นคว้าหาความรู้ในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตพร้อมนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละวัยแต่ละระดับชั้นได้ โดยใช้จุดแข็งของพัฒนาการทางสังคมยุคการสื่อสารไร้พรมแดนมาเป็นตัวกระตุ้นและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้กับผู้เรียนอันจะเป็นการเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของผู้เรียนในอนาคต ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเน้นให้นักเรียนและครูมีส่วน

ร่วมในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายถึงประเมินผลการเรียน โดยให้ครูเป็นผู้คอยชี้แนะและช่วยเหลือในการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนในจังหวัดนครราชสีมา โดยผู้วิจัยคำนึงถึงปัญหา สภาพบริบทและความต้องการในการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สภาพปัจจุบันของครูบรรณารักษ์ที่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งมีแนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่จะพัฒนานักเรียนในจังหวัดนครราชสีมาให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง อันจะส่งผลต่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้คณะผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทของครูบรรณารักษ์กับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนในจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครราชสีมาสำหรับการพัฒนานักเรียนให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ อันประกอบด้วยประเด็นหลักๆ คือพื้นที่ในการศึกษา กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พื้นที่ในการศึกษา

พื้นที่หรือสถานที่ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 เขต 2 เขต 3 และเขต 4 จำนวน 20 แห่ง โดยผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงเลือกเพื่อให้ได้ตัวแทนโรงเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช (เขา ป่า นา เล เมือง) เขตพื้นที่การศึกษาละ 5 แห่ง รวมทั้งหมด 20 แห่ง

2. ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลหรือกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงไปยังบุคคลที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่คลอบคลุมทั้งโรงเรียนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ และกระจายอยู่ตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช (เขา ป่า นา เล เมือง) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวได้แก่ 1)ผู้บริหาร สพป.นศ. เขตพื้นที่การศึกษาละ 1 คน รวม 4 คน 2)ผู้บริหารโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาละ 5 คน รวม 20 คน 3)ครูบรรณารักษ์ เขตพื้นที่การศึกษาละ 5 คน รวม 20 คน และ 4)นักเรียน เขตพื้นที่การศึกษาละ 5 คน รวม 20 คน รวมผู้ให้ข้อมูลหรือกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 64 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แนวคำถามแบบมีโครงสร้าง สำหรับใช้ในการสัมภาษณ์เนื่องจากต้องการข้อมูลเปรียบเทียบจากกลุ่มตัวอย่างแต่ละโรงเรียน จึงต้องใช้คำถามที่เป็นโครงสร้างคำถามเหมือนกัน ซึ่งแนวคำถามกว้างๆ ดังนี้

3.1 ข้อมูลเกี่ยวทั่วไปกับผู้ให้สัมภาษณ์

3.2 สภาพทั่วไปของครูบรรณารักษ์กับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองให้กับนักเรียน

1) ด้านนโยบายและแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2) ด้านกิจกรรม และเทคโนโลยีที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

3) บทบาทของห้องสมุดกับการส่งเสริมการอ่าน/การเรียนรู้ด้วยตนเอง

4) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ในโรงเรียน

3.3 แนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ของโรงเรียนในสังกัด สพป. นครศรีธรรมราช เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองให้แก่นักเรียน

1) ด้านโครงสร้างของเครือข่าย

2) ด้านวัตถุประสงค์ของเครือข่าย

3) ด้านบทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย

4) ด้านกิจกรรมของเครือข่าย

3) ด้านผลลัพธ์ที่เกิดจากเครือข่าย

4) ด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

การสร้างแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์จะเป็นคำถามลักษณะปลายเปิด (Open-ended) เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยคำถามในแต่ละข้อจะทยอยมาจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากนั้นนำมาตรวจสอบโครงสร้างคำถามอีกครั้ง ก่อนนำไปสัมภาษณ์จริง

การสนทนากลุ่ม ใช้แนวคำถามเช่นเดียวกับแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด โดยใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือผู้บริหาร สพป.นศ. ผู้บริหารโรงเรียน ครูบรรณารักษ์ และนักเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 เขต 2 เขต 3 และเขต 4

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพหลายวิธีผสมผสานกันเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และมีความหลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวจะใช้กับผู้ให้ข้อมูลในแต่ละกลุ่ม (ผู้บริหาร สพป. ผู้บริหารโรงเรียน ครูบรรณารักษ์ และ

นักเรียน) ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้

4.1 ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ว่าเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เกี่ยวกับบริบทครูบรรณารักษ์กับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช และการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับพัฒนานักเรียนให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร สพป. ผู้บริหารโรงเรียน ครูบรรณารักษ์ และนักเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 เขต 2 เขต 3 และเขต 4

4.2 หลังจากที่ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด แล้วนำมาวิเคราะห์ผนวกกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ฯ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคในการวิเคราะห์เนื้อหาจากบันทึกการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ของการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละโรงเรียนแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา พร้อมตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล ประเมินคุณภาพของข้อมูลว่าอยู่ในระดับที่จะนำมาวิเคราะห์ และตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างครบถ้วน จากนั้นจะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ตามกรอบทฤษฎีเพื่อหารูปแบบเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับพัฒนานักเรียนให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเหมาะสม

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีประเด็นที่น่าสนใจบางประการที่ค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณานำเสนอใน 3 ประเด็นหลัก คือ บทบาทของครูบรรณารักษ์กับการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับการพัฒนาให้นักเรียนให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืนและการดำเนินกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองและการส่งเสริมการอ่านด้วยเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

1. บทบาทของครูบรรณารักษ์กับการส่งเสริมการเรียนรู้

จากผลการวิจัย พบว่า บทบาทของครูบรรณารักษ์ในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช ทั้ง 4 เขต กับการส่งเสริมการเรียนรู้ ยึดแนวทางการพัฒนาผู้เรียนด้านการจัดการเรียนรู้ตามนโยบายรัฐบาล ได้แก่ 1) จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะที่เป็นจุดเน้น พร้อมทั้งผลักดันส่งเสริม ให้ครูผู้สอนออกแบบ และจัดการเรียนรู้ตามความถนัด ความสนใจตามศักยภาพของผู้เรียน 2) จัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เน้นการปฏิบัติจริงทั้งใน และนอกห้องเรียน เช่น วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมของภาคใต้ โดยจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของเวลาเรียน 3) ใช้สื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนสนุกกับการเรียน และเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ 4) แสวงหาความร่วมมือจากชุมชน จัดแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมในการจัดการเรียนรู้ และ 5) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางวิชาการตลอดจนกำกับ ดูแล นิเทศการจัดการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ และนำผลการนิเทศมาปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนของครู ส่วนด้านการวัด

และประเมินผล ครูทุกคนวัดผลและประเมินผลผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามจุดเน้น ด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เน้นการประเมินสภาพจริง ใช้ผลการประเมินพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง และรายงานคุณภาพผู้เรียนทุกสิ้นปี นำผลการประเมินมาใช้เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู

ด้านบทบาทของห้องสมุดกับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการอ่าน ห้องสมุดโรงเรียนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถานที่รวบรวมความรู้ ซึ่งไม่ได้มีเพียงหนังสือเท่านั้น แต่ห้องสมุดจะเป็นสถานที่มีการจัดเชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ต่างๆ ห้องสมุดไม่สามารถเก็บหนังสือได้ทุกเล่มบนโลก แต่ห้องสมุดจะเป็นคนบอกให้คุณรู้ว่าที่ไหนมีความรู้ อะไร ที่ไหนมีข้อมูลอะไร และที่ไหนที่จะแก้ไขข้อสงสัยที่คุณอยากรู้ได้ ดังนั้นเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงข้อมูลและความรู้ กระบวนการหนึ่งที่ห้องสมุดต้องให้ความสำคัญ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่เนื่องจากห้องสมุดปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและคุณภาพ รวมถึงระบบการจัดการ และการจัดเก็บข้อมูลเพื่อให้บริการได้อย่างรวดเร็วในรูปแบบต่างๆ ครูบรรณารักษ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่รับผิดชอบงานห้องสมุดโดยเป็นทั้งผู้ดูแลรักษาห้องสมุดและอำนวยความสะดวกเรื่องหนังสือของห้องสมุดและจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านจึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยปรับตนเองให้ก้าวไปสู่การประยุกต์ใช้ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสารสนเทศให้เหมาะสมกับผู้ใช้บริการมากที่สุด ดังนั้น ครูบรรณารักษ์จึงต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการใช้งานระบบห้องสมุดอัตโนมัติ รวมทั้งมีความคิดจินตนาการหรือแนวคิดใหม่ๆ ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเล่นเกมศิลปะ การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมส่งเสริมนิสัยรักการอ่านในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น และตามสภาพ

ปัจจุบันครูบรรณารักษ์ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในสถานะที่ขาดแคลนอย่างมาก ครูบรรณารักษ์หรือครูผู้ทำหน้าที่ครูบรรณารักษ์จึงมีความจำเป็นต้องให้นักเรียนเข้ามาช่วยเหลื่องานห้องสมุดและร่วมกิจกรรมยุวบรรณารักษ์ เพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ของครูบรรณารักษ์อันจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการและการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน รวมไปถึงการพัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของโรงเรียนและเอื้อประโยชน์แก่คนในชุมชนอีกด้วย การพัฒนาคุณภาพห้องสมุดในโรงเรียนทุกๆ แห่งจะต้องให้เป็นไปตามแนวทางห้องสมุดแนวใหม่ที่มีลักษณะ 3 ดี คือ มีสภาพแวดล้อมดี หนังสือ/สื่อการเรียนรู้ดี และครูบรรณารักษ์/กิจกรรมส่งเสริมการอ่านดี ตามนโยบายรัฐบาล

แต่สภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของครูบรรณารักษ์ ก็ยังประสบปัญหาต่างๆ มากมาย ได้แก่ 1) โรงเรียนยังดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการอ่านไม่ต่อเนื่อง ประกอบกับนักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจในกิจกรรมอื่น เช่น การเล่นเกม การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ทำให้การปลูกฝังนิสัยการอ่านทำได้ยาก 2) รัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณด้านต่างๆ เช่น การจัดซื้อหนังสือ คอมพิวเตอร์ โปรแกรมระบบห้องสมุด อาคารสถานที่ ที่มีห้องสมุดกับการเรียนรู้สารสนเทศ มีระบบอินเทอร์เน็ตที่เสถียรเพื่อสืบค้นหาข้อมูล 3) ควรสนับสนุนให้บุคลากรห้องสมุด หรือครูบรรณารักษ์ ได้เข้ารับการฝึกอบรมศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และสนับสนุนให้มีการปรับปรุงห้องสมุดให้ทันสมัยอยู่เสมอ 4) เจ้าหน้าที่ห้องสมุดหรือครูบรรณารักษ์ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์โดยตรง จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนา กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และ นโยบายรัฐบาลก็ยังไม่สนับสนุนให้แต่ละโรงเรียนบรรจุครูในตำแหน่งบรรณารักษ์อีกด้วย 5) ประธานครูผู้สอนกลุ่มสาระวิชาต่างๆ ให้มีกิจกรรมที่บูรณาการเข้ากับกิจกรรม

ของห้องสมุด เพื่อช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนได้รู้จักทรัพยากรสารสนเทศที่มีในห้องสมุด พร้อมทั้งสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองได้ต่อไป 6) ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1 เขต 2 เขต 3 และเขต 4 มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถสนับสนุนการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ เพราะงบประมาณไม่เพียงพอเนื่องเกณฑ์ในการจัดสรรงบประมาณนั้นจะต้องจัดตามจำนวนนักเรียน 7) ครูสอนในโรงเรียนขนาดเล็กไม่ครบชั้นเรียน ทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมห้องสมุดได้อย่างเต็มศักยภาพ และไม่สามารถจัดสรรครูสอนให้ครบตามจำนวนที่แต่ละโรงเรียนต้องการได้ เพราะขาดงบประมาณ และ 8) พฤติกรรมการสอนของครูบางคนไม่สอดคล้องกับการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

2. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับพัฒนานักเรียนได้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายครูบรรณารักษ์มีองค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ โครงสร้างของเครือข่าย วัตถุประสงค์ของเครือข่าย บทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย กิจกรรมของเครือข่าย ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากเครือข่าย และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการดำเนินการของเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบด้านโครงสร้างของเครือข่ายที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นในครั้งนี้ พบว่าลักษณะทางโครงสร้างเป็นลักษณะของเครือข่ายแบบกระจาย โดยมีแกนนำเป็นตัวกลางในการประสานงานต่างๆ ในเครือข่าย มีสถานศึกษาที่เป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มากและไม่น้อยเกินไป เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานต่างๆ ในเครือข่าย ลักษณะการรวมตัวของเครือข่ายเกิดจากความสนใจและสนใจในการเข้าร่วมเครือข่าย ที่สนใจในเรื่องเดียวกันเนื่องจากเครือข่ายครูบรรณารักษ์เป็นเครือข่ายที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาการ

เรียนรู้ และกิจกรรมส่งเสริมการอ่านของเด็กนักเรียน จึงมีลักษณะเครือข่ายเป็นแบบกระจาย หากมีการดำเนินงานในระยะหนึ่ง เครือข่ายกระจายจะสามารถขยายตัวออกเป็นเครือข่ายกระจายเชิงซ้อน เมื่อเครือข่ายเบื้องต้นมีความเข้มแข็งแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ที่กล่าวว่า ระยะก่อตัวของเครือข่าย เป็นระยะเริ่มต้นของการเกิดเครือข่าย อาจจะเนื่องจากการเริ่มของแกนนำ และเกิดจากความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องรวมตัวกันเป็นเครือข่าย แต่สมาชิกยังมีจำนวนน้อยจำกัดเฉพาะคนเพียงบางกลุ่มหรือบางพื้นที่เท่านั้น ในระยะนี้วัตถุประสงค์ของเครือข่ายยังไม่ชัดเจนมากนัก ระบบบริหารมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ คนภายนอกเครือข่ายส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักเครือข่าย เพราะข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเครือข่ายยังไม่กระจายออกไปกว้าง ยังต้องใช้เวลาพอสมควรจึงจะเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เงินทุนในการดำเนินงานส่วนใหญ่จะเป็นทุนจากสมาชิก การระดมทุนมีจำนวนจำกัด บางเครือข่ายอาจจะจบลงในช่วงต้นนี้ หากเครือข่ายผ่านระยะนี้ไปได้จะเข้าสู่ระยะขยายตัว ซึ่งมีแนวคิดในการดำเนินงานวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของเครือข่ายเริ่มชัดเจนมากขึ้น จึงดึงดูดให้คนเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมเครือข่ายเพิ่มขึ้น จึงทำให้เครือข่ายเริ่มขยายตัวในเชิงปริมาณ การบริหารจัดการเครือข่ายให้เกิดระบบที่ดีจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นการดำเนินงานเป็นไปอย่างคล่องตัวมีประสิทธิภาพ และเครือข่ายขยายตัวออกไปมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีองค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ เนื่องจากองค์ประกอบดังกล่าวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การทำงานของเครือข่ายประสบความสำเร็จ เช่น องค์ประกอบด้านโครงสร้างของเครือข่าย ถือเป็นร่างหรือกรอบของการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย องค์ประกอบด้านวัตถุประสงค์ของเครือข่ายเป็นแนวทางในการ

กำหนดทิศทางการทำงานของเครือข่าย โดยมีเป้าหมายคือผลลัพธ์ที่จะเกิดจากเครือข่าย นอกจากนั้นองค์ประกอบด้านกิจกรรมของเครือข่ายยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกับผลลัพธ์ที่จะเกิดจากเครือข่าย คือกิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย นอกจากนั้นองค์ประกอบด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่นๆ ของเครือข่ายเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านกิจกรรมของเครือข่าย ผลลัพธ์ที่เกิดจากเครือข่าย ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายเป็นเหตุที่ทำให้เกิดองค์ประกอบด้านอื่นๆ

3. การดำเนินกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองและการส่งเสริมการอ่านด้วยเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

จากผลการวิจัยพบว่า เมื่อมีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองและการส่งเสริมการอ่าน โดยการร่วมมือกันทำงานในรูปแบบเครือข่ายเกิดผลลัพธ์ทำให้ ครูบรรณารักษ์ในโรงเรียนเครือข่ายมีความรู้ ความสามารถในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และวางแผนดำเนินการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหาร สพป.นศ. ครูบรรณารักษ์ และนักเรียนในเครือข่ายสามารถขยายผลการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ การจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้/การส่งเสริมการอ่าน ของครูบรรณารักษ์สามารถดำเนินการไปได้ด้วยความสมดุลและยั่งยืน และนักเรียนเข้าใจเจตนารมณ์ของการสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ พร้อมให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนของตนเองทุกๆ ครั้ง เพื่อการสร้างนิสัยรักการอ่านต่อไป

ดังนั้นในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ การขับเคลื่อนในลักษณะเครือข่าย เป็นแนวทางที่สำคัญให้บุคลากรในโรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ และกิจกรรมส่งเสริมการ

อ่านมากขึ้น และสามารถทำให้นักเรียนสามารถมีทักษะการอ่าน ทักษะการศึกษาค้นคว้าเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะของการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 โรงเรียนที่เป็นแม่ข่าย เครือข่ายครูบรรณารักษ์ ควรมีการศึกษาหาความรู้และพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการอ่านให้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นพี่เลี้ยงให้กับโรงเรียนอื่นๆ ได้มาเรียนรู้จากต้นแบบที่ถูกต้อง

1.2 โรงเรียนที่เป็นลูกข่ายหรือสมาชิก เครือข่าย ควรมีการแสวงหาความรู้ เรียนรู้การทำงานจากโรงเรียนต้นแบบหรือแม่ข่าย เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน นอกจากนั้นโรงเรียนลูกข่ายควรมีพัฒนาตนเองพร้อมที่จะก้าวไปเป็นแม่ข่ายต่อไปในอนาคต

1.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครศรีธรรมราช (สพป.นศ.) ควรให้การสนับสนุนการดำเนินการของเครือข่ายครูบรรณารักษ์ด้านงบประมาณ วิทยากร รวมทั้งให้ขวัญและกำลังใจจากการทำงานของบุคลากรในเครือข่าย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยในครั้งนี้ได้พัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรูปแบบเครือข่ายที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมต่อ

การนำไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายต่างๆ ในโรงเรียนของจังหวัดนครศรีธรรมราชต่อไป

2.2 ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการพัฒนารูปแบบเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในบริบทของสถาบันระดับมัธยมศึกษา เพื่อเป็นการยกระดับเครือข่ายครูบรรณารักษ์ให้มีความเข้มแข็งขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาการเรียนการสอน

3.1 ผลของการพัฒนาเครือข่ายครูบรรณารักษ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้เป็นผลดีต่อหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสารสนเทศ เพราะทำให้เกิดเครือข่ายเป็นเครือข่ายบริการวิชาการด้านวิชาชีพต่อไปในอนาคต

3.2 สามารถนำผลการวิจัยเพื่อไปพัฒนาการเรียนการสอนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสารสนเทศ รายวิชาการบริหารองค์การสารสนเทศ ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การสร้างเครือข่ายการทำงาน : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของ
การปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย.
- ฉัตรชัย สิงโต. (2554). รูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเสพติด
ในพื้นที่ตำบลร่องเคาะ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เทวิล ศรีสองเมือง. (2551). การพัฒนารูปแบบเครือข่ายการเรียนการสอนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นายิกา เดิดขุนทด. (2548, มกราคม-มิถุนายน). บทบาทบรรณารักษ์ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต. *อินฟอรมเมชั่น*, 12 (1), 50-59.
- ประหยัด มะโนพะเส้า. (2555). กระบวนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้ง จังหวัดลำพูน. วิทยาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. *สื่อสารกับสังคมเครือข่าย*. กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
- ปฐิติ มอนซอน และคนอื่น ๆ. (2546). *กรอบแนวคิดในการประเมินศักยภาพหรือเครือข่ายสังคม*. กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบการประชุมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยชีวิตสาธารณท้องถิ่นน่าอยู่ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. (2542). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- วสันต์ แสงหล้า. (2555). การพัฒนารูปแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ในจังหวัดชัยภูมิ. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สุพรรณา สมโพธิ์. (2554). การจัดการความรู้ท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย โดยกลุ่มผู้ใช้น้ำ ฝายวังไฮ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรัชย์ โกสิยะกุลและคนอื่น ๆ. (2553). การวิจัยและพัฒนาการส่งเสริมนวัตกรรมเครือข่ายการเรียนรู้ของครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ระยะที่ 1 ของจังหวัดกำแพงเพชร. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- Brockett, R.G., & Hiemstra, R. (1991). *Self – directed in adult learning : Perspectives on Theory research, and practice*. London: Routledge.